

Raqamli iqtisodiyot

Qashqadaryo viloyati inklyuziv iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli transformatsiya va texnologiyalarning ahamiyati

Zokirova, Bahora Zokir qizi

Значение цифровой трансформации и технологий в развитии инклюзивной экономики Кашкадарьинской области

Закирова, Бахора Зокир кизи

The importance of digital transformation and technology in the development of an inclusive economy of Kashkadarya region

Received: September 14, 2024 Revised: September 18, 2024

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyati inklyuziv iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli transformatsiya va texnologiyalarning ahamiyati haqida so'z boradi. Muallif ilmiy ma'lumotlarga tayanib, mavjud adabiyotlar asosida Qashqadaryo viloyati inklyuziv iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli transformatsiya va texnologiyalarning ahamiyati bo'yicha o'ziga xos jihatlarni o'rgangan va tahlil qilgan.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo viloyati, inklyuziv iqtisodiyot, raqamli transformatsiya, raqamli texnologiya.

Аннотация: В данной статье говорится о значении цифровой трансформации и технологий в развитии инклюзивной экономики Кашкадарьинской области. На основе научных данных автор на основе доступной литературы изучил и проанализировал конкретные аспекты значимости цифровой трансформации и технологий в развитии инклюзивной экономики Кашкадарьинской области.

Ключевые слова: Кашкадарьинская область, инклюзивная экономика, цифровая трансформация, цифровые технологии.

Abstract: This article talks about the importance of digital transformation and technologies in the development of inclusive economy of Kashkadarya region. Based on scientific data, the author studied and analyzed specific aspects of the importance of digital transformation and technologies in the development of inclusive economy of Kashkadarya region based on available literature.

Keywords: Kashkadarya region, inclusive economy, digital transformation, digital technology.

KIRISH

Bugungi kunda inson faoliyatining barcha sohasini axborotlashtirish masalasi juda dolzarb va muhim ahamiyatga ega. Inson mehnatini abstraksiyalash va uni mashina mehnati bilan almashtirishga qaratilgan loyiha va dasturlar ishlab chiqilmoqda. Har qanday mamlakat taraqqiyotga erishishi uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishi zarur va shart. Bu yuksalishning eng qisqa yo'lidan borish imkoniyatini beradi. Hozirgi kunda inson hayoti va faoliyatining barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirib bormoqda. Raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, balki ortiqcha xarajatlarni ham kamaytiradi. Shu bilan birga, mamlakat rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan eng og'ir illat – korrupsiya balosini yo'qotishda ham katta rol o'ynaydi.

Raqamli transformatsiyaning an'anaviy avtomatlashtirilgan tizimdan farqi samaradorlikning keskin oshishida hisoblanadi. Shuning uchun transformatsiyani muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, odatda yangi biznes modellarni yaratilishiga olib keladi. Shuningdek, korxonalarda korporativ axborot tizimlarini joriy etilishi yoki modernizatsiya qilinishi bo'yicha amalga oshirilgan har qanday loyihani ham raqamli transformatsiya deb bo'lmaydi [1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham raqamli iqtisodiyotning avfzalliklari hamda mamlakat iqtisodiyotini rivojlanishidagi ahamiyati yoritilgan. Xususan, S.N.Xamrayeva O'zbekistonda elektron tijorat va elektron savdoni rivojlantirish xususiyatlari [9], A.P.Dobranin, raqamli iqtisodiyot - texnologiyadan samarali foydalanishning turli yo'llari, uning ko'lami, A.V.Keshelava tomonidan mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda raqamli iqtisodiyotning tutgan o'rnini va uning kamchiliklari, V.D.Maarkova tomonidan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda salohiyatli kadrlarni yetishtirish muammolariga to'xtalib o'tishgan. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish nuqtai nazaridan ko'rib chiqish rossiyalik olimlar K. Shvab, S.Shipov kabi olimlar amalga oshirgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Mavzu yuzasidan ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishda kuzatish, solishtirish, suhbat, anketa so'rovlari kabi tadqiqot usullaridan foydalanildi.

ASOSIY TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyot an'anaviy iqtisodiyot tarmoqlarini transformatsiya qilishni, yangi bozorlarga chiqish yo'nalishlarini belgilab beradi. Yangi biznes modellari mijozlarga yo'naltirilgan (customer centric) bo'lib, ularning strukturasi to'liq belgilab beradi, ya'ni mijoz talabini oldindan belgilangan muhim taklifini hisobga olib, xaridor tomonidan mahsulotdan foydalanish davrida, o'z vaqtida (just-in-time) yetkazib berishdan boshlab daromad kelishgacha bo'lgan davrlarni o'z ichiga oladi.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ham ushbu sohaga katta e'tibor qaratib, 2020 yilning 24 yanvarida Oliy Majlisga qilgan Murojaatnomasida shunday dedilar: "Mamlakatimizda ilm-fanni yanada ravnaq toptirish, yoshlarimizni chuqur bilim, yuksak ma'naviyat va madaniyat egasi etib tarbiyalash, raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirish borasida boshlagan ishlarimizni jadal davom ettirish va yangi, zamonaviy bosqichga ko'tarish maqsadida men yurtimizda 2020 yilga "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili", deb nom berishni taklif etaman [3]. Prezidentimiz o'z Murojaatnomasida raqamli iqtisodiyotga bir necha bor to'xtalib o'tdilar va "Raqamli O'zbekiston - 2030" dasturini ishlab chiqish vazifasini belgilab berdilar.

Iqtisodiyot va jamiyatning "raqamlashtirish" jarayoni (ingliz tilida – digitization ya'ni, raqamlashtirish, ba'zan esa digitalization ya'ni raqamlashtirilishi ma'nosini bildiradi.) haqida gapirganda, birinchi navbatda, terminologiyaga aniqlik kiritish kerak. Eng keng ma'noda "raqamlashtirish" jarayoni odatda raqamli texnologiyalarni keng qo'llash va assimilyatsiya qilish tashabbusi bilan boshlangan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishni anglatadi. axborotni yaratish, qayta ishlash, almashish va uzatish texnologiyalaridir [4].

Mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlanishidagi iqtisodiy statistik ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Raqamli iqtisodiyot faoliyati yaqindan o'rganildi va ma'lumotlar bazasi yig'ildi. To'plangan ma'lumotlar asosida kuzatish va iqtisodiy tahlilni qiyoslash, tizimli yondashuv hamda mantiqiy yondashuv kabi uslublardan samarali foydalanildi. Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish va amalga oshirishning muhim jihati, birinchi navbatda, quyidagi muammolarni hal etishga yo'naltirilgan davlat mintaqaviy siyosatini amalga oshirish hisoblanadi. Hududlarda investitsion jozibadorligini oshirish va ulardagi innovatsion faoliyatni oshirish, ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish, mintaqalarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sohasidagi hududiy nomutanosiblikni minimallashtirish, mintaqalararo munosabatlarni mustahkamlash hamda inson salohiyatidan

oqilona foydalanish lozim.

Raqamli texnologiyalar iqtisodiy samaradorlikka erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ular farovon kelajak uchun yangi yo'llar va imkoniyatlarni yaratadi, shu bilan bir qatorda ular yangi vazifalarni ham qo'yadilar. Biroq, raqamli texnologiyalar o'z platformalarining yorqinligi va samaradorligi bilan hayratda qoldirgan bo'lsa-da, ular hozirgacha yuqori mahsuldorlik o'sishida kutilgan dividendni to'liq yetkazib bermadi. Darhaqiqat, so'nggi ikki o'n yillikda ko'plab rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda yalpi hosildorlikning o'sishi sekinlashdi. Natijada, iqtisodiy o'sish pasayish tendentsiyasiga ega bo'ldi. Chunki bugungi aqlli mashinalarning imkoniyatlarini to'laqonli amalga oshirish uchun uni qo'llamoqchi bo'lgan kompaniyalar va ularning mutaxassislari ham aqlli bo'lishi kerak. Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotlarida raqamli transformatsiya yaratgan yangi imkoniyatlarda iqtisodiy sub'ektlarning notekis ishtirok etish holatlari kuzatilmoqda. Ko'pchilik sanoat va firmalar, ishchi kuchi va jamiyatning turli qatlamlari bo'ylab ortda qolmoqda [5].

Qashqadaryo viloyatida Axborot texnologiyalari va

kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi, Vazirlik viloyat hududiy boshqarmasi, "O'zkomnazorat" viloyat inspeksiyasi, Vazirlik tizimidagi viloyat tashkilotlari hamda mobil aloqa operatorlarining viloyatdagi filiallari mas'ul xodimlaridan iborat "Ishchi guruh" tomonidan Qashqadaryo viloyatini "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi doirasida raqamli transformatsiya qilish dasturi loyihalari ijrosi yuzasidan joyiga chiqqan holda o'rganish o'tkazildi.

O'rganish yakunlari bo'yicha viloyatni raqamli transformatsiya qilish dasturida belgilangan umumiy qiymati 25 mlrd. so'mga teng 120 ta chora-tadbirlarni amalga oshirish belgilangan. Qashqadaryo viloyati miqyosida 51 ta, na'munali hududlar sifatida tanlab olingan Qarshi tumanida 75 tasi (62,5 %) bajarilgan, 7 tasi (5,8%) to'liq bajarilmagan, 3 tasi (2,5%) moliyalashtirish masalalari yechilmaganligi sababli to'xtab qolgan va 35 tasi (23,2%) bajarilmoqda. Shundan, 2021-2022-yillar davomida amalga oshiriladigan 14 ta chora-tadbirlar muddatidan oldin bajarilgan va 7 ta loyihalar bo'yicha kechikishlar mavjudligi aniqlanib, ularni tezkor bartaraf qilish yuzasidan tegishli ko'rsatmalar berildi.

1-jadval

Qashqadaryo viloyatida 2022 yilda ishlab chiqarilgan jami yalpi mahsulotlar hajmi [10]

Nº	YALPI MAHSULOTLAR	UMUMIY SUMMASI TRIL. SUM	MAHSULOTLAR PROPORSIYASI %	O'TGAN YILGA NISBATAN O'SISH %
1	Hududiy mahsulotlar hajmi	58,4	37,5	5
2	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari	40,2	25,8	4,3
3	Sanoat ishlab chiqarish hajmi	28,3	18,2	7,1
4	Bozor-servis xizmatlari hajmi	19,6	12,6	11
5	Qurilish mahsulotlari hajmi	9,2	5,9	7
	Jami	155,7	100	6,8

Qashqadaryo viloyatida raqamli iqtisodiyotni rivojlanishidagi iqtisodiy ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Statistika agentligining dastlabki ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda Qashqadaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy holati quyidagicha:

- yalpi hududiy mahsulot hajmi – 58,4 trln so'm
- ishlab chiqarilgan sanoat mahsulotlari hajmi – 28,3 trln so'm
- bajarilgan qurilish ishlari hajmi – 9,2 trln so'm
- asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investisiyalar hajmi – 21,7 trln so'm
- ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi – 19,5 trln so'm

- chakana savdo tovar aylanmasi hajmi – 21,5 trln so'm
- tashqi savdo aylanmasi hajmi – 735,6 mln AQSH dollari
- qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi mahsulotlarining hajmi – 40,2 trln so'm
- yangi tashkil etilgan korxonalar va tashkilotlar soni – 6 145 ta
- doimiy aholisi soni (2024-yil 1-yanvar holatiga) – 3,6 mln kishini tashkil etadi [6].

Qashqadaryo viloyati qishloq xo'jalik mahsulotlarini yetishtirish hamda yoqilg'i resurslarini qazib olish bo'yicha O'zbekistonda muhim o'rin egallaydi. Viloyat respublikada

2-jadval

Qashqadaryo viloyatini ayrim mahsulotlar ishlab chiqarish yuzasidan Respublikada tutgan o'ri [10]

Nº	MAHSULOT TURLARI	FOIZDA	O'RNI
1	Oltinugut xomashyosi	100	to'liq 1 o'rin
2	Kondensier mahsuloti	99,6	yuqori
3	Neft mahsulotlari	92	yuqori
4	Gaz qazib chiqarish	88	yuqori
5	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari	10,2	o'rta
6	G'alla	12	o'rta
7	Paxta	11,8	o'rta
8	Qorako'l teri	19,1	o'rta

qazib olinadigan tabiiy gazning 88 %, neftning 92 %, kondensatning 99,6 %, oltinugurtning 100 % ni beradi.

Qashqadaryo respublikada eng ko'p don va paxta yetkazib beradigan viloyatdir. O'zbekistonda tayyorlanadigan yalpi qishloq xo'jaligi mahsulotining 10,2 %, shu jumladan, paxtaning 11,8 %, g'allaning 12 %, qorako'l terining 19 % i viloyat hissasiga to'g'ri keladi.

Tabiiy gaz, kondensat va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi tarmoqlar rivojlanmoqda.

Viloyatda 1,1 ming kichik korxonalar, 40,6 ming mikrofirmalar mavjud bo'lib, bular sanoat, qurilish, savdo va umumiy ovqatlanish, qishloq xo'jaligi va boshqalar korxonalaridan iborat.

2023 yilda viloyatda ishlab chiqilgan yalpi mahsulotlar 155,7

trln. so'mga yetib, o'tgan 2022 yilga nisbatan 6,8 foizga o'sishga erishilgan.

Xususan, 2023-yilda yalpi hududiy mahsulot hajmi – 5 foizga (58,4 trln so'm), sanoat – 7,1 foizga (28,3 trln so'm), qishloq xo'jaligi – 4,3 foizga (40,2 trln so'm), bozor xizmatlari – 11 foizga (19,5 trln so'm) va qurilish ishlari – 7 foizga (9,2 trln so'm) o'sishi ta'minlangan. Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YAHM hajmi 2,2 mln. so'm (2,7 foiz)ga oshib, 16,6 mln. so'mga yetgan mahsulot ishlab chiqarishni sohalar tizimi bo'yicha ko'rsatkichlari quyidagicha bo'ldi.

Boshqa davlatlarning bu sohadagi barcha muvaffaqiyatlari, texnologiyalarga xususiy kompaniyalar va davlat tomonidan kiritilgan investitsiyasi yotadi. To'liq ma'noda faoliyat olib

3-jadval

Qashqadaryo viloyatida 2022 yilda ishlab chiqarilgan jami yalpi mahsulotlar hajmi

Nº	YALPI MAHSULOTLAR	UMUMIY SUMMASI TRLN. SO'M	MAHSULOTLAR PROPORTSIYASI %	O'TGAN YILGA NISBATAN O'SISH %
1	Hududiy mahsulotlar hajmi	58,4	37,5	5
2	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari	40,2	25,8	4,3
3	Sanoat ishlab chiqarish hajmi	28,3	18,2	7,1
4	Bozor servis xizmatlari hajmi	19,6	12,6	11
5	Qurilish mahsulotlari hajmi	9,2	5,9	7

borayotgan raqamli bozor iqtisodiyotning real sektorida yuqori darajadagi foydani ta'minlash bilan birgalikda ko'plab ish joylarini tashkil qilishni ta'minlaydi. So'nggi raqamli texnologiyalar mamlakatlar va integratsiyalashgan makromintaqalarning iqtisodiy o'sishini rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi, raqamli iqtisodiyot an'anaviy iqtisodiyotdan bir necha barobar tezroq o'sib bormoqda.

Raqamli iqtisodiyot kengayib borar ekan, u xalqaro savdo va globallashuvga ham yordam beradi. Kichik va o'rta korxonalar (KO'K) endi jahon bozorlarida hech qachon bo'lmaganidek ishtirok etishlari, global mijozlar bazasiga kirishlari va yirik korporatsiyalar bilan raqobatlashishi mumkin. Xalqaro savdoni bunday demokratlashtirish yanada inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi va rivojlanayotgan mamlakatlarning KO'B korxonalariga global iqtisodiyotda ishtirok etish imkonini beradi. Biroq, raqamli tafovutni bartaraf etish va raqamli resurslar va imkoniyatlardan teng foydalanishni ta'minlash juda muhimdir. Raqamli infratuzilmani rivojlantirish va raqamli iqtisodan foyda ko'rayotganlar va foydalana olmaydiganlar o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish uchun raqamli savodxonlikni rag'batlantirishga katta e'tibor qaratish lozim. Raqamli texnologiyalardan teng foydalanish inklyuziv jamiyatni rivojlantiradi va mavjud ijtimoiy va iqtisodiy tengsizliklar kuchayishining oldini oladi [7]. Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari hali ham rivojlanayotgan sohalaridir va biz faqat davlatning iqtisodiyotiga qanday ta'sir qilishini taxmin qilishimiz mumkin. Bugungi kunda biz raqamli iqtisodiyotning hayotimizni turli sohalariga ta'sirining ko'plab ijobiy natijalarini bilamiz. Shunday qilib, raqamli iqtisodiyot O'zbekistonning keyingi 10 yildagi iqtisodiy o'sishining asosi hisoblanadi [8].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Zamonaviy iqtisodiyotda "raqamlashtirish poygasi" shiddatli tus olmoqda va shunga muvofiq biznes va jamiyatning raqamli o'zgarishi muqarrardir. Ushbu "raqamlashtirish poygasi" jarayonini qanchalik tez boshlansa shunchalik ijobiy samaraga erishish mumkin. Shu sababli, raqamli transformatsiyani birinchi bo'lib boshlaydigan iqtisodiy tuzilmalar (davlat, tarmoq, korxonalar va boshqalar) yaqin kelajakda raqobatbardosh ustunliklarga ega bo'lishadi.

Mamlakat iqtisodiyotini raqamlashtirish yo'li bilan transformatsiya qilinishi muqarrar. Bu jarayonni samarali tashkil etish va rivojlantirish uchun: axborot kommunikatsiya tizimlarini rivojlantirishda katta kadrlar salohiyati ega bo'lgan davlatning ta'sirini oshirish va butun jamiyat a'zolarini faol ishtirok etishini ta'minlash; keng miqyosda iqtisodiyot tarmoqlariga innovatsiyalarni va texnologik

transformatsiyalarni keng miqyosda joriy etilishini, ayniqsa zamonaviy texnologiyalarga asoslangan sanoat va qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni rivojlantirish yo'nalishlarini qo'llab-quvvatlash zarur.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Zokirova, Bahora Zokir qizi - Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti tadqiqotchisi / Закирова, Бахора Зокир кизи - Научный сотрудник Каршинского инженерно-экономического института / Zakirova, Bahora Zokir qizi - Researcher at Karshi Engineering Economics Institute

► bahora86@gmail.com

■ <https://orcid.org/0009-0002-3532-1747>

Foydalanilgan adabiyotlar:

- [1]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni.
- [2]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 28 apreldagi "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4699-son qarori.
- [3]. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2020-yil 21 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga va Senatiga Murojaatnomasi. <http://turkiston.uz> (murojaat sanasi: 16.03.2020)
- [4]. Данное определение приводится, в частности, экспертами UNCTAD (The Transformative Economic Impact of Digital Technology, http://unctad.org/meetings/en/Presentation/ecn162015p09_Katz_en.pdf)
- [5]. Xaydarov B. X., Saitov S. A. Raqamli iqtisodiyot tushunchasi, afzalliklari amaliy ahamiyati va xorijiy tajriba //Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. 5. – С. 151-156.
- [6]. Qashqadaryo viloyati Statistika agentligining 2023-yilgi hisobot materiallari.
- [7]. Tursunov F.U. Raqamli iqtisodiyot va globallashuv: Raqamli tadbirkorlikni rivojlantirishning muhimligi. – T. Iqtisodiyotda innovatsiyalar, 6-son, 3 jild.
- [8]. Rashidov A. Iqtisodiyotni tartibga solishda notarif usullarining ornini va ahamiyati //Архив научных исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
- [9]. Добранин, А.П. Цифровая экономика – различные пути к эффективному применению технологий (БИМ, ПЛМ, САД, ИОТ, Смарт Сити, БИГ ДАТА и другие). М.:2016.
- [10]. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari